

Pierre Bourdieu's kurs om staten på Collège de France 1989-1992

Gustave Callewaert

Föreläsning om Pierre Bourdieu, *Sur l'État*. Cours au Collège de France 1989-1992 (Paris: Raisons d'agir/Seuil 2012), vid konferensen organiserat av forskargruppen Ethos, Uppsala universitet, den 23 november 2012; Ethos är den svenska avdelningen av den Nordiska forskargruppen Praxeologi.

Inledning

Detta är den senaste postuma publikationen av ett verk av Bourdieu, nu av en muntlig framförande, 600 sidor på franska.¹ Texten är etablerad av ett antal gamla medarbetare på grundval av inspelningar av Bourdieus föreläsningar på Collège de France 1989-92. En tidigare publikation *Science de la science et réflexivité* byggde också på föreläsningar från Collège de France, men blev utgiven under Bourdieus eget ansvar (Bourdieu 2001). Bourdieu föreläste i allt från 1982 till 2002, i 20 år. Men han hade till skillnad från Foucault inte ett forskarseminarium i anslutning till Collège, men däremot sin mycket stora forskarutbildnings- och forskningsaktivitet på École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS). Man kanske kan räkna med att det kommer många fler volymer, såsom det hände med Foucault.

Vi kan inledningsvis se på den yttre strukturen av denna undervisning. Undervisarnas formella förpliktelser är mycket begränsade. De skall om jag minns rätt undervisa minst 26 timmar om året. Undervisningen hålls ofta i januari-februari. Under det första universitetsåret 1989-1990 har Bourdieu haft fem undervisningstillfällen i januari-februari, vilket ger 166 sidor text i boken, drygt 30 sidor text per tillfälle. 1990-1991 ger nio tillfällen samma period, 1991-1992 tio tillfällen men nu under oktober-december. Innehållsförteckning

gen anger på några få rader de temata som behandlades i undervisningen.

Tesen i boken är, reducerad till det väsentliga, att staten, den offentliga sfären, inte är någonting som är given i och med att det finns land och det finns folk, men att den inte fanns från början och har konstruerats av specialister, huvudsakligen jurister, för makthavarna, genom tiderna, som ett antal institutioner och regler, med anspråk på att vara inte *en* synpunkt på hela det sociala univers men *den* synpunkten på alla synpunkter som slåss mot varandra, *ett* kapital som ger makt över alla andra sorters kapital som redan är koncentrerade i maktfältet (s. 313), ett kapital som är den avgörande kapitalformen. Staten är inte naturligt ”given”, men en social konstruktion, dock inte som de konstruktionistiska teorierna tänker sig. En konstruktion som konstituerar land till ett territorium och folk till en nation, inte tvärtom, som om det att det finns land och folk skulle konstituera staten. En social konstruktion som fungerar såsom den oskrivna regel som Kabyliens bönder säger sig följa när de gifter sina söner med ”korskusiner”, det vill säga med ett gott parti som liknar mest en korskusin. Eller på samma sätt som staten har konstruerat en relation mellan att dricka alkohol och bilolyckor, fast man ju inte behöver köra bil därför att man har druckit alkohol. Historien om statens genes visar att det inte är staten som konstruerar den sociala verkligheten, men tvärtom.

När staten gör utbildningen, sjukvården, lönearbetet etc. officiellt tillgängliga för alla, oberoende av ålder, kön, språk, etnicitet, religion, medborgarskap etc., dvs. gör dessa förmåner universella, vill det i verkligheten säga att staten gör det universella till ett monopol för de få, så att människorna som oförkortat hade sitt liv i egen hand, till exempel hade sin lokala dialekt som sitt språk, sina mått för att mäta, sin habitus som kapital osv., nu utsätts för kampen om sådana kapital av alla

1 Jag tackar Inger Callewaert, Anna Nørholm Lundin och Kim Esmark, som på olika sätt har bidragit till att det blev en läsbar text.

mot alla, medan de är de minst resursstarka.

Texten är inte en litterär prestation, såsom Foucaults föreläsningar. Det som slår mig omedelbart är att just det är den stora skillnaden i jämförelse med Foucaults publicerade föreläsningar från Collège de France där han undervisade 1970-1984, (enbart under två gemensamma år föreläste de båda på Collège). Foucaults alltid helt utskrivna underlag är mycket litterärt, Bourdieus muntliga förredrag med stöd av anteckningar är nervös och stökig. De hänvisar ytterst sällan till varandra generellt, som jag har visat i min artikel (Callewaert 2006), förutom att Bourdieu i sina skrifter kritiserar Foucault, till exempel i *Raisons pratiques* (Bourdieu 1994), kapitel 4, där han säger att Foucaults totala avvisande av de sociala vetenskapernas giltighet nog kan uppfattas som en pubertets fas; kritiken är mycket mera våldsamt i en liten efterskrift till uppsatserna i *Le bal des célibataires* (Bourdieu 2000c) men då adresseras kritiken till Foucaults forskningsgrupp, bland annat Donzelot. Kritiken går ut på att forskningsgruppen sysslar med ett typiskt överklassprojekt att återuppföstra underklassen; den kritiken missade jag i min artikel. Bourdieu hänvisar i boken om statens genes inte heller till Foucaults föreläsningar om uppkomsten av den moderna staten. Under 1977-1980 undervisar Foucault om detta tema, som vi först nu kan läsa i de fyra volymer, som publicerats efter hans död, *Il faut défendre la société* (1997), *Sécurité, Territoire, Population* (2004), *Naissance de la biopolitique* (2004), och *Du gouvernement des vivants* (2012) (Svenska, danska och norska översättningar publiceras vartefter som de kommer på franska, den fjärde senast i år). Två andra föreläsningar från serien 1978-79, som senare skulle bli berömda som föreläsningar om den s k "gouvernementalité" publicerades redan 1978 på italienska, senare på tyska och engelska, men även 1986 (alltså efter Foucaults död 1984) i Bourdieus tidsskrift *Actes*, nr 54. Hela serien från universitetsåret 1978-1979 publicerades 2004 under titeln *Sécurité, territoire, population*. Men eftersom alla Foucaults föreläsningar 1975-1980, relevanta för problematiken om statens genes och struktur, inte som helhet var utgivna på franska och delvis fortfarande var under utgivning fram till i år, är det möjligt att Bourdieu bara hade en vag kunskap om Foucaults föreläsningar. Dessutom var Foucaults eget försök till rekonstruktion så omfattande, säregen och ur Bourdieus synpunkt

problematiserande, så att ta ställning till det skulle ha tagit allt utrymme. Men i princip har han kunnat läsa vissa texter, i alla fall dessa två föreläsningar, som direkt behandlar ett liknande tema. Men det finns inte ett spår av dem i hans egna föreläsningar. Ändå är det en fascinerande tanke att Foucault, som undervisade studenten Bourdieu i hans egenskap av undervisningsassistent på École Normale Supérieure, hela tiden har legat 10 år före Bourdieu, också cirka 10 år före Bourdieu undervisade om genesen av den moderna staten på samma Collège de France 1977-1980, utan att Foucault ens nämns av Bourdieu 1989-1992.

Å andra sidan blir man snabbt klar över att just här i diskussionen om staten, blir nästan alla stora problemkomplex som Bourdieu har arbetat med, sammanförda till en större konstruktion: reproduktionen av samhället, de sociala klasserna, det formella utbildningssystemet, det symboliska våldet och det fysiska våldet, de sociala klassernas bildande genom distinktion och kamp, alla dessa återkommande temata ser i denna text ut som byggstenar till en "grand theory" om samhället, vare sig Bourdieu vill det eller ej. Men kanske var det inte för honom själv men för oss andra att det stora sammanhanget ofta varit dolt eller ännu inte uppdagat, just för att Bourdieu vid varje nytt huvudtema går på djupet med det separata temat; det är som om det då inte finns mer kraft, tid eller pengar för att sätta det enskilda temat i sitt stora sammanhang, vare sig för Bourdieu eller för läsaren. Texten vittnar (som så ofta sedan) redan då, tio år före hans bortgång om en nervös drift av någon som är rädd att inte få verket avslutat.

Bourdieus undervisnings- och forskningsstil

Foucaults föreläsningar var litterärt utformade, och avbryts mycket sällan av att han talade till sina åhörare utanför sin text. Bourdieus språk är hackat och styckat, nervöst, alls inte litterärt, men heller inte så svårt att förstå som i böckerna. Bourdieu vänder sig dessutom genom ett direkt tilltal hela tiden till sin publik under själva föreläsningen. Han talar själv om sin föreläsning i en slags meta-undervisning som skall förtydliga varför Bourdieu angriper föreläsningen just på detta sätt. Han agerar som en skådespelare på teaterscenen som hela tiden kommenterar sin egen text "vid sidan av", genom att rikta sig inte till sina medskådespelare men till publiken. Bourdieu säger explicit att han gör så på

grund av en förmodan om att hans åhörare har mycket olika och motsatta förutsättningar, för att minimalisera sannolikheten att han blir missförstådd, men också för att i förväg signalera att själva problematiken fatalt leder till missuppfattning av saken. Det är en generell egenskap hos hela Bourdieus författarskap att han utgår ifrån att det mest sannolika är att han blir missförstådd, som en egenskap av själva saken som är på tal. Det vill säga: saken som är på tal är så beskaffad att man nästan tvunget uppfattar den felaktigt, och forskarens försök att korrigera detta kan likaledes bli fel/missförstått. För missuppfattningen är själva saken, som man alltså inte kan slutgiltigt befria sig från, inte ens som forskare, man skall hela tiden börja om från början. För staten ser till att man tänker staten just med ett stats-tänkande.

Man fortsätter till exempel på bred front att tro att Machiavellis *Fursten* utmärker sig genom att öppet tillråda härskaren att handla effektivt men omoraliskt. Men det är inte där poängen ligger, för härskare från alla tider har inte haft tidens moral som rättesnöre, för konsten att styra har sin egen logik, som inte är moralisk. Det är en öppen fråga vad som egentligen är nytt i det Machiavelli säger, och varför hans skrifter diskuteras än idag.

Man kan också säga att Bourdieu inte bara undervisar, men att han dessutom är mycket explicit ”pedagogisk”, eller didaktisk. Dock inte i traditionell mening, eftersom den traditionellt didaktiska pedagogiken inte gör klart att och varför man går bakom ryggen på åhörarna. Han måste meddela en problematik som man egentligen inte kan förstå vid första anblicken, och till en publik som spänner från att vara maximalt tränad till att inte alls vara tränad. Då finns det ingen annan utväg än att gå bakom ryggen på åhörarna, och så att säga lura insikten på dem mot bättre vetande, men i Bourdieus fall samtidigt hela tiden säga att man gör så och varför.

Det handlar delvis om någonting som vi också känner till från hans publicerade verk. En sociologisk analys går ofta själv vilse, och om den ändå lyckas, blir den nästan nödvändigtvis missförstådd, för att den skall erövrats på trots av och emot en samhällsförståelse som ligger i språket, i alla organisationer och institutioner, och som till synes är en adekvat förståelse av de erfarenheterna alla menar sig göra, och som de etablerade diskurserna tillhandahåller som en doxa, en evident mening, som man inte ens vet att man har. Det vill säga,

om det är sant att även forskaren efter två brytningar med doxa, ändå fortfarande arbetar driven av sin habitus, som alltid redan erbjuder en implicit skiss i förväg, oavsett hur mycket reflexivt väl överlagt resonemang som kommer på banan, så måste man räkna med att de levande, forskaren och publikum, hela tiden ändå blir gripna av förhistorien i dem: ”le mort saisit le vif”: de döda griper fortfarande fatt i de levande.

Så både när Bourdieu fiskar upp en mindre känd genialisk monografi om en eller annan detalj, eller när han själv kommer med sin tolkning, så introduceras det alltid med ”ja, men det här kommer ni nästan nödvändigtvis att missförstå, hur skall jag kunna vrida det så att ni kan se, att det inte är så galet som det låter; men för att jag skall kunna göra det klart måste jag ta det hela från början och det har vi ju inte tid till, så vi får se hur långt vi kommer”, osv. Det kan verka nästan lite barnsligt, och speciellt irriterande om man möter det inte som ett levande ord men en död text. Att publicera föreläsningar som en text på papper är faktiskt mera problematiskt än man skulle tro, även om man är så glad att få lov att vara närvarande i salen, fast det är det man inte är.

Det intressanta är att Bourdieu i den situationen ofta ändå häver ur sig ett eller annat slitet ordspråk eller slanguttryck som visar vägen, bort från den doxiska förståelsen, till hans egen lärda konstruktion. Ofta antyder Bourdieu att det inte är de icke-skolade människorna som missförstår allt, att alltid har någon sagt det förr, utan lärdom, direkt. Som han ofta har sagt: det finns en galen insikt i hur verkligheten är beskaffad, även bortom den lärda förklaringen. Djupast sett vet de drabbade vad de har att hålla sig till, även om de enligt Bourdieu är fångna i en bortförklaring så att de medverkar till sin egen undertryckelse.

Jag skall ge ett exempel på ett sådant utspel taget från min egen mentor på ett läger för invandrarna i Paris på 60 talet. Han skrattade högt när han upptäckte att någon uteliggare med stora bokstäver hade skrivit på en 10 meter bred reklam i en metro station av en folklig del av Paris som varnade ”Alkohol konsumtion dödar långsamt”: ”Det gör ingenting, vi har inte bråttom”. Från ett sidospår kan en viss kategori allt för väl fatta vad statens kampanjer egentligen går ut på...

Bourdieu klagar hela tiden också över att tiden inte räcker till, att han skulle behöva flera år, ja ett helt liv

för att utreda saken. Framför allt den senare klagan, som kanske förekom naturlig eller acceptabel, är lite tröttsam vid läsningen. Men å andra sidan är det härligt att uppleva hur han slåss med problematiken, att kunna vara vittne till hur han framställer verkligheten en gång till, i tankar, i ord, i bilder, i begrepp...

Men som sagt klagar han hela tiden explicit över att man kommer att missförstå vad han menar. Med åren har tydligen känslan av att sociologin arbetar i uppförbacke, eller att i alla fall han alltid blir missuppfattad, blivit starkare och starkare, och då ligger denna undervisning dock flera år före den stora brytningen med den akademiska miljön, när han gick bokstavligen på barrikaderna under generalstrejken 1995.

Men det mest påfallande är dock, såsom han explicit beskriver i de första lektionerna och undervägs, hur han explicit utgår ifrån att eftersom man har levat i/under staten i minst 500 år, så tänker man med ett stats-tänkande om allt, bl. a om staten, så att vetenskap handlar om att komma undan detta tänkande, inte genom en negativ kritik av det, men genom att slå sönder det i sina beståndsdelar, mest av allt genom en historisering (hur, när, varifrån, varför osv.), för att bygga upp det igen som avslöjat, transparent framställt i sin historiska nödvändighet när det framställer sig själv och har tänkts av oss alla som något helt annat än det, det är. Bourdieu varnar mot att vara skadeglad över att avslöja det hela, eller att bara vara kritisk, visa att så här borde det inte vara, för det hjälper ingen; det handlar om att visa det i sin historiska nödvändighet, att förstå varför det är som det är, som man säger på franska: *rendre raison*, på svenska redogöra för det.

Bourdieu's material

Det är nästan inte möjligt att läsa hela boken i ett svep. Den omfattar 3 år totalt, varje år med ett antal undervisningsdagar som ger varje gång cirka 30 sidor utskrivna text. Gör man det kan man lätt få intrycket av att Bourdieu hela tiden upprepar sig, men vid närmare anblick ser man att det inte är fallet, att texten skrider fram, men att Bourdieu hela tiden staplar argument, bevis, citat på varandra för att göra det trovärdigt att hans tolkning av processen inte är så galen som det kan se ut som. Man måste unna sig själv mer tid vid läsningen, någonting som åhörarna säkert också skulle ha behövt.

Ett par gånger börjar undervisningen med att Bour-

dieu svarar på frågor/invändningar som folk har lämnat in skriftligt. Ofta klagar han över att frågorna eller invändningarna tyder på att de doxiska uppfattningarna råder vidare, att han inte har kunnat rubba dem; dessa korta dialoger ger inte mycket.

Största delen av tiden går åt att presentera det som även Bourdieu anser för att vara de stora basala publikationer, av författare såsom Elias, Barrington Moore Jr, eller Sockpol. Men oftast har han grävt fram ett livsverk av en eller annan lärdomsforskare eller specialist som bara är känt av en liten krets, som på en eller annan punkt ofrivilligt har tagit fram saker som Bourdieu kan bruka för att underbygga sin egen nya modell. Om de stora verken typ Elias heter det som oftast att de har visat väsentliga ting, men ändå inte har förstått det som är den springande punkten..., naturligtvis. Märkvärdigt nog säger Bourdieu explicit att de avgörande verken stort sett alla är anglosaxiska, eftersom det är där det har funnits de stora medlen för att genomföra sådan forskning. Jag fick mig en liten personlig tillfredsställelse, att jag har läst de flesta av dessa verk på 70 talet och senare.

Här ser man hur även de stora sociologerna är tvungna att utarbeta sin sociologiska förklaring med hjälp av en kolossal stor massa litteratur skriven av historiker, ekonomer, statsvetare, humanister, etnografer, religionsvetare osv., så snart man inte arbetar enbart med administrativ statistik eller frågeformulär. Man måste bli en andrahands all-vetare som kan avlocka andras arbeten de helt avgörande men för dem själva inte överblickbara nya insikterna. Bourdieu ser sina föreläsningar om den moderna statens uppkomst och väsen dessutom enbart som underlag för en konstruktion av en teoretisk modell, som hittills inte skulle ha funnits.

Precis som i Foucaults föreläsningar är arbetet anlagt så att man låter en vetenskaplig förståelse av vad den nutida staten är för något växa fram ur en historisk rekonstruktion från de statslösa till de aktuella västerländska samhällena idag. Därvid litar Bourdieu mest på monografier av historiker som har studerat ett konkret del-tema, snarare än antingen statsvetenskapliga texter eller de stora världshistoriska arbetena.

Bourdieu's teori om staten är en historisk sociologi av staten

Bourdieu arbetar som sociolog, det vill säga att han i

allt väsentligt ser efter hur de konkreta livsbetingelserna utformar relationerna mellan olika sociala grupper och klasser och därmed utformar maktförhållandena generellt, som till sist blir koncentrerat i en statsbildning. Frågan om staten är en fråga om hur olika sorter av kapital samlas i en maktkoncentration. Men dessa processer är inte uniliniära; när en ny princip åberopas som förklaring/motivering av en ny fördelning av den politiska makten, och därmed en ny fördelning av alla de andra former av makt, den symboliska, den sociala, den ekonomiska osv. mellan klasserna, och därmed den förra principen förlorar sin makt, så visar det sig att den gamla principen ändå står vid makt, antingen som grund för den nya principen, eller som delprincip för en särskild grupp i den nya konstellationen.

Ett gott exempel kunde man hämta från Inger Callewaerts avhandling om Kiang-kiang rörelsen bland de statslösa Balanta i Guinea-Bissau: Den profetiska kvinnliga ledaren åberopar en mission hon har fått i drömmar från förfäderna, om att makten som har legat hos församlingen av de äldste männen skall tas ifrån dem. Hon åberopar en princip för att legitimera avskaffandet av själva den principen man åberopar, som ger all makt i himmelen och på jorden, åt de äldste bland män. Båda tillsammans utgör den drive som sociologin vill fänga.

Och för att avslöja hemligheten med detsamma: den sociologiska modell som Bourdieu önskar att uppfinna och påvisa som det rätta sättet att tänka genesen och strukturen av staten sociologiskt, består av olika kombinationer av två motsatta principer för reproduktionen av förhållandena, å ena sida den naturliga eller arvs- eller dynastiska principen (sonen är legitim innehavare av makten för att han är son till sin far), och å andra sidan en form av rationellt tänkande eller den symboliska principen: någon är legitim makthavare för att han/hon har den rätta kompetensen, och av den anledningen eventuellt blir vald eller lyckas framstå som den första bland de lika kompetenta, *primus inter pares*.

Det handlar om två motsatta möjliga principer av reproduktion av samhället, dvs. av de sociala maktrelationerna, respektive genom arv eller genom kompetens, som ersätter fysiskt våld eller rent innehav av rikedomar. Den historiska processen som leder till den nutida västerländska statsformen består av att progressivt symboliskt våld tar över istället för fysiskt våld, dvs.

kompetens + makt. Därmed spelar utbildningssystemet en allt mer central roll i samhällets reproduktion, snarare än reproduktion av makten via äktenskap, familj och arv. Den självklara ledningen av samhället kan historiskt tillfalla riddarna eller den feodala adeln, det vill säga adeln som bär svärd och/eller innehav av land, eller adeln som bär en toga, antingen i skolan, i kyrkan eller i rättsväsendet, och slutligen den adeln som genom sin utbildning och anställning har ett stort symboliskt kapital, och därför monopoliserar den offentliga förvaltningen, antingen förvaltningen av sakområden, eller den överordnade politiske förvaltningen, de två hälfterna av den offentliga sektorn. Då skulle man kunna tala om den byråkratiska adeln. Men man kan på goda grunder kalla även de sista för adeln, såsom Bourdieu gör i sin bok om "statsadeln" (Bourdieu 1989). För deras ledande maktställning beror inte bara på deras kompetens, men också på att de flesta härstammar från familjer som är dynastier från far till son/dotter, som innehar de högsta ämbeten i den offentliga sektor, men byter gärna även med den privata sektors högsta ämbeten. D.v.s. de reproducerar sig de facto enligt den dynastiska/naturliga principen, och bara skenbart enbart enligt kompetensprincipen, på papper tillgängligt för alla medborgare oavsett härkomst, kön, ålder etc., det vill säga universalistisk, men i verkligheten mycket selektivt ärftligt tillgängligt. Allt detta visar att den nya principen kombineras med den gamla principen som den är tänkt att avskaffa. Den demokratiska principen som garanterar alla tillgång till de högsta ämbeten på alla områden, politiskt, byråkratiskt, rättsligt och ekonomiskt, är då fortfarande långt borta.

Alltså två rörelser: en rörelse mot koncentrationen av alla former av makt, och en rörelse mot universalisering, dvs. tillgänglig för alla, delad med alla. Det senare betyder att fler och fler blir bärare av den mer och mer koncentrerade makten.

Så varje gång det tas ett steg i riktning av en universalisering, dvs. universell tillgänglighet av maktpositioner, är där de facto en ärftlig faktor med invävt, som en betingelse, och icke som en avvikelse. Det vill säga koncentrationen ökar hela tiden men universaliseringen avtar igen.

Bourdieu's modell har som variabler för sin förklarande modell:

- A. Det handlar alltid om ett samhälle, dvs. ett territorium och en befolkning, som får en statlig organisering som en meta-konstruktion.
- B. Modellen för all vetenskap om staten måste omfatta kunskap om hur stater har kommit till stånd, staternas genes i olika faser.

Det vill säga inte nödvändigtvis en strikt historisk rekonstruktion av fallet Frankrike (som levererar naturligtvis mest material, eller av England, Kina, Japan, de latinamerikanska och centralamerikanska precolumbianska riken som också ger material), men att konstruera en slags typologi över en genes över tid. Sestoft ger i sin recension i *Praktiske Grunde* (Sestoft 2012) en fin presentation av det som han kallar för faser i genesen, som jag här sammanfattar (även om jag menar att man skall markera en fas som varken Bourdieu eller Sestoft går närmare in på: de statslösa samhällena av typ familj enheter, släktskapsenheter, klaner osv.):

- a. Första fasen, som är en fas av koncentration av alla former av kapital, militärt och ekonomiskt men framför allt också symboliskt kapital. Symboliskt kapital som finns både i de objektiva strukturerna men också i befolkningens huvuden, symboliskt våld som kombineras med fysiskt våld, vilket gör det förståeligt att undersåtar omedvetet medverkar till sin egen underkastelse. Kapitalkoncentrationen medför en centralisering och universalisering, befolkningen förlorar sina lokala former för regering, armén, lagstiftning, kultur, språk, formell utbildning, rättstavning osv., men får däremot i stigande grad tillgång till mera universella former av en högre dignitet, vilket dock betyder också mera underkastelse under större fysiskt och symboliskt våld.
- b. Andra fasen är den dynastiska staten, där staten är i en familjs privata egendom, där familjereproduktion i form av arv spelar en central roll, så att det offentliga och det privata inte är åtskilt. Den dynastiska staten har ett strukturellt problem, kungen kan inte personligen regera i alla stycken, och behöver mer och mer mellanmän, förvaltare, som innehar ett monopol vad gäller kommunikationen mellan regenten och befolkningen, med korrupsionen som konsekvens.
- c. Tredje fasen är den byråkratiska staten. Jurister som

har ett egenintresse i det universella och det symboliska, utarbetar mer och mer invecklade och detaljerade organisationsformer och praxisformer för den relativt autonoma förvaltningen via rättsliga regleringar (lagar och förordningar). På det sättet blir staten och det offentliga ett slags metafalt överordnat de sakliga fälten. Det privata och det offentliga blir åtskilt, och avpersonaliserat (jfr Webers definition av byråkratin). Regenten får mer och mer en rent symbolisk funktion. Reproduktionsformen av ämbetsmän ändrar sig från födelse till merit, vilket ger bland annat juristståndet en ökad maktposition. Den utvecklingen är historiskt synlig i Europa från 1200 till 1800 talet, med bildandet av de stora nationalstaterna från 1500 talet. Tiden går dock inte lineärt framåt med sin universalisering och meritbaserings, eftersom enväldiga stater fungerar under längre perioder och över stora territorier efter motsatta principer och även om det formellt går efter merit, så är det aldrig bara efter merit.

- d. Fjärde fasen skulle så vara den så kallade välfärdstaten i vår tid, som Bourdieu i denna bok mera kort behandlar i slutet, och som man skulle kunna utläsa från alla hans empiriska studier publicerat i en lång rad huvudverk om nutidens samhälle och staten. Bland annat skall man minnas *La misère du monde* (Bourdieu 1993), där ett centralt tema är att *staten håller på med att dra sig tillbaka från samhället*, där den under efterkrigstiden motsatt har byggt upp ett offentligt rum *där staten själv äger, leder och/eller finansierar väsentliga sociala funktioner såsom hälsovården och försäkringen, arbete och arbetslöshetsförsäkringen, utbildning, armén, polisen och fängelseväsendet, den så kallade välfärdsstaten som försök till en statlig omfördelning av inkomster och rikedom från de rika till den arbetande befolkning, som man aldrig har kunnat bevisa verkligen fick den effekten.*

Jag vill tillfoga att Bourdieu hade då i slutet av 80 talet ännu inte lika mycket anledning att ta upp *den så kallade konkurrensstaten*, där inte bara ekonomin men också de sociala funktionerna i det offentliga rummet både organiseras efter neoliberal principer som en gång Milton Friedman (1955) från Chicago ekonomerna stipulerade i en berömd artikel om skolan. Så att vi idag ser skola, hälsovård och äldreomsorg organiseras och

drivas som vilka kapitalistiska företag som helst, dock i det närmaste totalt finansierat med offentliga medel, men driven för vinst som utbetalas till ägarna, som efterhand mycket väl kan vara stora internationella koncerner eller riskkapitalfonder, så att det inte längre är de offentliga sociala funktionerna som styr verksamhetens logik, men den så kallade NPM, New Public Management. Även om institutionen förblir offentlig drives den i stigande grad efter en vinstorienterat modell. Men det ville vara en intressant uppgift att se huruvida man skulle kunna använda Bourdieus "modell" för att intellektuellt placera denna dialektik av offentlig/privat, social egenlogik och management, saklig resultat och finansiell vinst.

Ytterligare en fas man kan urskilja opererar med skillnaden mellan det Bourdieu kallar för statens vänstra hand (regera via sociala reformer) och statens högra hand (regera genom repression). Bourdieu underströker att det är repressionen som tiltar.

Inom parentes kan vi notera att Foucaults kurs om samma tema, men som han inte vill skall handla om staten som sådan, i många delar är en studie av det han hela vägen kallar för den neoliberal "gouvernementalité".

C. Modellen för en sociologisk teori av staten måste också omfatta de olika dimensionerna av statens praxisformer:

- Reproduktion av makt (innehavaren) via arv kontra via kompetens
- Graden av koncentration av makten
- Graden av universalisering av makten (d.v.s. tillgängligheten för alla, oavsett social härkomst, kön, ålder, etnicitet, religion osv.)
- Graden av den relativa autonomi av
 - det byråkratiska (administrativa) fältet
 - det politiska fältet
 - det ekonomiska fältet (marknad/statens högra hand)
 - det sociala fältet (statens vänstra hand)
 - det juridiska fältet
 - det repressiva fältet

I förbindelse med alla dessa analyser är det helt centralt: bruket av själva fältteori och fälttänkandet, som på en gång ett sätt att tänka men också att bli varse om att vi talar om relativt autonoma områden, där kampen om de olika kapitalen organiseras enligt en egen logik

(slutpunkten av Webers avmytologisering/rationalisering).

Om dessa teorier säger Bourdieu att de måste komma med en bättre förklaring av deras egna domäner. Teoretikerna säger att den domän som är till diskussion är inte i verkligheten såsom den i sin egen doxa presenterar sig själv. Men Bourdieu menar att den stora svagheten hos till exempel Marx och marxismen är att bara neget, inte integrera, inte visa vad det i verkligheten handlar om. Det man så missar är att visa varför det som det inte borde vara, inte bara är ett faktum, inte bara egennyttigt våld av den starka, men en under de givna betingelserna historisk nödvändighet som därför kan avlocka de undertryckta en viss form av oundviklig medverkan, om man skall överleva. Sociologen måste påvisa att återkomsten av den dynastiska principen, när de olika sorters inte ärftliga sociala positionerna, som enbart skall bygga på den av utbildningssystemet garanterade kompetensen, ändå går i arv, och sätter därmed sin egen legitimitet på spel, är en produkt av en viss historisk nödvändighet, given betingelserna. Någonting som i nutiden händer dels genom de systematiska utbytet mellan den privata och den offentliga sektorn, dels genom den systematiska ersättningen av kompetens med socialt arv. Toppen i staten och det privata näringslivet och i samhället i övrigt återgår efter eventuella "revolutioner" till att hamna/förbli i händerna på få borgerliga dynastier: jfr sättet på vilket Olof Palme som son av en sådan dynasti, bevarar sin position i sin dynasti, men nu som socialdemokratisk statsminister, liksom hans söner återgår till att bli högre ämbetsmän.

Hela meningen med Bourdieus kurs är att konstruera en modell som kan infånga den historiska processen som ändå går från de statslösa samhällena till den exemplariska Franska Revolutionen med dess efterspel in i våra dagar. Den fas som upptar största delen av kursen är konstitueringen av den så kallade byråkratiska staten. Byråkrati är då mer ett förhållningssätt av statsapparatusens ämbetspersoner i snäv mening: presidenten/kungen, departementchefer, högsta domstolens domare, arméchefen, polischefen, skola/högskola ämbetet, och deras jurister och ämbetsmän/kvinnor. Jfr Bourdieu 1993. En text som är återupptryckt i boken *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action* (Bourdieu 1994), och alltså kan läsas i den boken på danska (Bourdieu 1997) samt på norska i boken *Symbolisk makt*

(Bourdieu 1996). Samt naturligtvis mest utvecklad i boken *Sur l'État*.

Det senare verket säger inte speciellt mycket om det politiska fältet: medborgarnas politiska uppfattningar, organisationer och aktioner, politiska partier, massmedia, den parlamentariska aktiviteten, och idag vill vi tillfoga de så kallade sociala det vill säga asociala medierna, samt samspelet av allt detta, också med det byråkratiska fältet.

Vi kommer att se att i den aktuella boken spökar igen Bourdieus mycket egensinniga uppfattning om den roll som symbolisk makt spelar (konst, religion, språk), man skulle lite maliciöst kunna säga med en anspelning på en skolmässig definition av ekonomins roll i en marxistisk katekes: symbolisk makt som avgörande i sista instans, som också denna gång omedelbart har gett upphov till polemik i recensionerna (jfr nedan).

Det betyder dock att Bourdieu klart skiljer mellan det byråkratiska fältet och det politiska fältet, även om analysen av det politiska fältet inte är utarbetat i denna postuma publikation, och bara lite mer i mindre ad hoc publikationer). Ett visst antal av dem är samlade i en liten publikation, *Propos sur le champ politique* (Bourdieu 2000b).

I samband med Bourdieus analys av genesen av den byråkratiska staten kan man också förvåna sig över att klassiska begrepp/fenomen såsom åtskillnaden av den lagstiftande, exekutiva och dömande makten, folksuveränitet och den representativa demokratin (som s.k. bygger på s.k. delegation av makten), medborgarskap på grund av födelse eller territoriell tillhörighet osv. inte spelar en stor roll i texten.

D. Modellen måste också utläsas av Bourdieus tidigare arbete med staten och statsadeln, där aspekter har blivit belyst som här inte tas med.

Dem som inte har gått på föreläsningarna, men läst Bourdieus böcker, artiklar i *Actes* och övriga publikationer har de facto kunnat läsa valda delar av det kursen handlar om, eftersom Bourdieu publicerade väl lyckade delar i sin tidskrift, och bakade in andra delar i arbetet med de böcker som publicerats i samma period, fr. a om de handlade om samma ämne, såsom till exempel *La Noblesse d'État* (Bourdieu 1989). Redaktörerna har ofta kompletterat med exakta referenser i fotnot när Bourdieu själv inte ger eller bara ger en vag hänvisning.

Detta verk som publiceras samma år som undervisningen om staten börjar på Collège de France, omfattar redan ett utkast till den modell Bourdieu vill utveckla och underbygga vidare i undervisningen.

Många element är redan på plats: använd inte stats-tänkandet för att tänka statsadeln, de akademiska kategorierna duger inte. Hur produceras statsadel, hur blir man dubbad till riddare i staten. Fältet av de högre specialskolorna vid sidan om Universiteten satt parallellt med fältet av de sociala klasserna, där den statsadliga habitusen blir inkorporerat – Bourdieu använder sig av boken *La distinction*'s väl kända fördelning av sociala grupper (Bourdieu 1979). Han visar då att även om statsadeln hävdar att de rekryteras p.g.a. deras förstklassiga kompetens tillägnad på de speciella skolorna, så kan sociologen spåra att den kompetensen tydligen är ärftlig, från far till son. Vilket visar att tillgången till dessa positioner ännu inte är meritokratisk. Slutligen är det i denna bok som Bourdieu för första gången utförligt utvecklar idén om ett "Maktfält" och dess transformationer genom historien, bl.a. genom dess två sätt det reproducerar sig, genom familjen eller genom skolan, eller genom förskjutningen från landadeln, de adliga riddarna, till adeln som bär togan, främst jurister men också i utbildningen, dem som bär uniformen av de speciella skolorna. (I boken skriven tillsammans med Loïc Wacquant (Bourdieu & Wacquant 1992) finns det en lång fotnot om maktfältet (s. 76). Jfr för en översikt Fröhlig & Rehbein 2009 (Rehbein & Saalman: Feld/champ; Koller: Machtfeld/champ de pouvoir).

Bourdieu avslutar boken om statsadeln med en diskussion om hur de sociala krafter som strävar efter förändring i riktning av ett mera meritokratisk samhälle reagerar på att sociologin avslöjar att staten och det offentliga, till exempel den offentliga utbildningen, faller ändå samman med det sociala maktfältet. Så att det inte är först vid privatiseringen av den offentliga sektor som staten åter har kommit i privat ägo som under kungadömet. Men är då inget framsteg möjligt? Ja, för maktfältet är fullt av interna konflikter, och ett av de förnämsta vapnen i dessa kamper mellan de härskande består i att man framställer sina privata intressen som universella; och även om det sker för legitimeringen eller mobiliseringens skull, leder det oundvikligen till att det universella vinner terräng (Bourdieu 1989, s.389).

Man skulle möjligtvis kunna utleda en tumfingere-

gel för fältstudier att de måste situera det utforskade fältet mot alla andra fält och mot Makt-fältet.

Ändå är den nya boken om Staten verkligen ny, för ingenstans har Bourdieu formulerat ett så pass ambitiöst stort projekt om ett fenomen som sträcker sig över 3000 år, över stort sett hela världen, omfattande naturens utveckling, de mänskliga grupperingarna, ekonomi, krig, de symboliska formerna och staten. Och hur i olika regioner i olika faser makten, det vill säga den samlade makten som har koncentrerat sig, reproduceras å ena sidan, med tiden universaliseras, fast med igen inslag av dynastiska element. Dessa processer har Weber försökt att fånga med hans begrep avmytologisering, rationalisering, och byråkratisering, Elias med begreppet civilisering osv.

Bourdieu stannar i princip vid Franska revolutionen, som då var över för 200 år sedan, och retar sig på alla möjliga obetänkta publikationer dagen till ära. Men han underlåter inte att hela tiden ge dags-aktuella hints, om hur processen skrider fram till våra dagar.

Publikationen är ett formidabelt arbetsinstrument tack vare också redaktörernas arbete. Föreläsarna måste varje år lämna in en sida resumé om vad de har pratat om. Den får vi också här. Dessutom en fin rekonstruktion av var Bourdieu befann sig som forskare och undervisare just dessa 3 år, som utgör bakgrunden varifrån han talar, den "Sitz im Leben" av hans kurs.

Men samtidigt framgår det att Bourdieu under just dessa år, just för kursen, letar efter litteratur, läser kolossalt mycket, koncentrerar sig på de verk som har anat vad som det var som var på gång när den moderna staten växte fram, arbetar med mera vågade konstruktioner av en modell som skulle göra uppkomsten av den moderna staten i sin helhet förståelig.

Den symboliska ordningen och makten får en hög prioritering – för hög menar somliga recensenter, men de tar fel

En hel central punkt är här som i hela Bourdieus författarskap om olika delar av samhället eller helheten, nämligen att man ingenting kan begripa eller förklara om man inte har fatt i den historiska genesen, i de naturliga, materiella, ekonomiska och sociala betingelserna, men att de symboliska former med vilka allt detta kommer till uttryck och till stånd också är en hel central maktfaktor. Sagt med en kliché: överbyggnaden är kronan

på verket, som håller det hela samman. Det begrepp som Bourdieu själv har präglat i hans utbildningssociologi för att uttrycka vad skolan gör, nämligen "symbolisk våld" får här igen en central betydelse, både för att urskilja det från fysiskt våld, men också för att erkänna att de symboliska uttrycksformerna också är våld, men i sin egen art. Till den grad att han redan har kritiserats som så många gånger för att hans position är en typisk elitistisk intellektuell position, som ser verkligheten ovanifrån. Bourdieu understryker att den sociala verkligheten däribland staten, riktigt nog är skapad av de ledande kretsarnas sätt att tänka den när de formar den, materiellt och symboliskt (dvs. intellektuellt). Även befolkningen som behärskas, eller undertrycks, erkänner dessa förståelseformer som korrekta och legitima, och i den mån medverkar de till sin undertryckelse, tills hela bubblan periodiskt exploderar. Det sociala tänkandets former ger inte bare mening men är en relativt autonom maktfaktor, symboliskt våld vid sidan om fysiskt våld hos polis och militär, eller ekonomiskt våld hos kapitalet.

Bourdieu menar inte att man primärt skall se staten som en instans, som ensam har rätt till att använda fysiskt våld och utskriva skatter (som en tradition som åberopar Weber menar), för då missar man det väsentliga: de symboliska förståelsesformer som i sig själv utgör en maktfaktor, men inte ersätter de ekonomiska och militära/polisiära maktfaktorerna (tvärtemot kritiken i Jobard 2012, s. 388-400).

Bokens innehåll i resumé

Eftersom det är omöjligt att resumera verket utifrån hela dess text, även om man har studerat den en gång, gör jag ett försök att få grepp över helheten utifrån de sju sidors resumé Bourdieu har lämnat in till administratör, som dokumentation, och som publiceras årligen i Collège's årsbok.

Kursen startar med att vidare utveckla den bestående kritik av föreställningarna av staten, som "ett fideikommiss utrustat med automatism och med oberoendet från personer" (Valery), men framför allt en institution som existerar också och fram för allt genom föreställningar. Därför har Bourdieu närmare undersökt begreppet "officiell" som betyder sett från ett officiums synvinkel, d.v.s. synvinkeln från en institution investerat med monopolet av det legitima symboliska våldet,

eller synvinkeln sett från en funktionär, titularis av ett officium, som talar och handlar "ex officio", talar och handlar som en enligt lagen mandaterad funktionär för att tala och handla i namn av en illusorisk gemenskap (Marx).

På 70 talet har Bourdieu gjort en sociologisk studie av de kommissioner som skulle utarbeta en ny politik som skulle hjälpa människorna att komma över en egen bostad. Där han kunde försöka att fatta logiken i arbetet med att officialisera den processen, som går ut på att göra en partikulär synvinkel legitim, det vill säga universell. Den partikulära synvinkeln är i detta fall bankens synvinkel, som bara skall ge ett lån, som på alla sätt redan är garanterat av låntagarna, men som banken använder för att med statens goda minne, ta ensam kontroll av hela processen genom att ställa sina egna betingelser, som inte stämmer överens med de ursprungliga stipuleringarna av lagen. Det är det fenomen som Bourdieu utförligt har avrapporterat först i *Actes*, sen i en separat publikation *Les structures sociales de l'économie* (Bourdieu 2000a).

Det ser ut som att denna fallstudie har förstärkt Bourdieus idé om att staten är den instans som koncentrerar all makt, dvs. alla former av kapital som är på spel i ett samhälle eller en sektor, dvs. den instans som för ihop alla former av kapital och gör att de växer, huvudsakligen genom att låna operationen dess begrepsliga och språkliga i-klädning, som gör den "officiell". Det har föranlett Bourdieu att närmare undersöka egenskaperna hos det officiella retorik, som åläggas de officiella, och i någon mån alla som riktar sig till ett publikum, eller till den offentliga mening, som är den förkroppsligade "generaliserade andra" (Mead). Denna retorik fungerar som en censur, som påminner om de universella värdena, dvs. dem som gruppen officiellt gör gällande, men som i verkligheten legitimerar underliggande maktförhållanden såsom mellan banken och den enskilda husägaren, under förevändningen att skapa "egna hus" åt alla.

Personifikationen är den främsta formen av förtrollning genom vilken en officiell agent iscensätter den imaginära referent (nationen, staten), i vems namn agenten talar, och som agenten skapar genom att tala i hans namn, enligt reglarna. För att vara symbolisk effektiv måste en personifikation också vara en representation. Det måste till synes handla om en grupp, som

synes överens om något, instämmer med den moderas mening är framfört, av intresse för det allmänna intresset, fri för egen intressen, ser att funktionären dokumenterar att han i hans egenskap av funktionär förkroppsligar det allmänna intresset. Lite brutalt sagt: Bourdieu har alltid menat att så snart en förening har en talesperson, är medlemmarna sold, men de medverkar till det.

Analysen av betingelserna under vilka man över-skrider gränsen mellan det privata och det offentliga, av publikationen i vid mening, för oss till principen av själva den politiska fetischismen. Den fetischismen bygger på att man låter orsaker uppstå ur effekter. Det vill säga att man håller staten, dvs. helheten av agenter och institutioner som utövar en suverän auktoritet, för att vara det legitima språkröret för denna grupp av människor. När någon härskar över en viss befolkning, konverteras det till att någon representerar denna befolknings intressen, utan något egenintresse.

Kort sagt skulle jag säga: staten skapas från början av den mystifikation som först blir explicit från och med upplysningsfilosoferna och teorin om det sociala kontraktet... Det är då man har uppfunnit att det inte är kungen som härskar av Guds nåd, men befolkningen som utan att säga eller veta det har sluttat ett avtal med varandra om att bli regerade på statens sätt...

När den utgångspunkten väl är fastlagd, kan jag gå över – skriver Bourdieu i sin rapport – till en genetisk sociologi eller en socialhistoria av institutionen staten, som skall leda till en analys av dess specifika struktur. Men eftersom det har forskats så mycket i den historien, kan det vara klokt att med detsamma se närmare på några av de stora komparativa studierna av denna genes i olika riken, i stället för att hänga kvar vid olika nationalstater, som alltför ofta blir en komparation mellan Frankrike och England. Jag har till min glädje upptäckt att de flesta komparativa studier som Bourdieu värdesätter och analyserar är dem jag själv också studerade på 70 talet: Eisenstadt, Anderson, Barrington Moore, Bendix, Skocpol. Här som i hela boken kan man notera – Bourdieu gör det själv också explicit – att alla dessa studier och i stort sett alla avgörande monografier som Bourdieu använder, är anglosaxiska. Det är tydligen där det har funnits en tillräckligt stor koncentration av kompetens och medel.

Komparationen strävar efter att fånga genesen av

statslogiken, eller genesen av ett relativt självständigt byråkratiskt fält som socialt universum, hur det som Marx kallar en ”koncentrerad och organiserad social kraft” som vi kallar för staten konstituerar sig; det vill säga det ställe där olika sorters specifika byråkratiska resurser är koncentrerade, som är på en gång instrument och insatser för den kamp som utkämpas i det byråkratiska fältet och i det politiska fältet.

Bourdieu har därefter använt ännu ett antal undervisningstillfällen åt en analys av tre av de stora teoretikerna om den historiska genesen av staten, Norbert Elias som är inspirerat av Weber, Charles Tilly, och Philip Corrigan & Derek Sayer. Igen menar Bourdieu att de har haft fatt i mycket av det väsentliga, men inte i det hela, såsom han menar han själv skall ställa upp det i hans egen modell.

Hans egen modell är kännetecknad av att inte exkludera vissa element, men däremot anvisa alla sin plats i en helhetskonstruktion. Så till exempel måste man behålla Durkheims poäng att det är staten som ålägger alla en och samma princip av vision och division, den *nomos*, som grundlägger samma logiska och moraliska konformism, och alltså en konsensus om vad som är meningen och värdet med världen. Staten är den viktigaste producenten av de instrument som konstruerar den sociala verkligheten, det är staten som organiserar de stora institutionsriter som skapar de sociala uppdelningarna och sättet att percipiera dem. Denna gemensamma kod för kunskapen och kommunikation (det nationala språk, kultur osv.) är i familj med statens strukturer, och alltså med dem som behärskar staten.

Mot den baggrunden har det varit möjligt att konstruera en modell för statens genes som en koncentrationsprocess av de olika formerna av kapital, som leder till emergens av en slags meta-kapital, som kan utöva makt över de andra formerna av kapital, och staten som det fält där striderna om makten över de andra fälten utspelar sig, bl a makten över det juridiska fältet och alla andra regleringar av universellt omfång. Staten inrättar sig progressivt som den som koncentrerar alla former av symbolisk kapital, så att de äresbevis som staten utdelar med tiden ersätter de äresbevis som olika typer av adel hade rätt till p.g.a. sin statut: ”fontänen av äran, officium och privilegium”.

Statens genes är per definition en dubbelbottnad process eftersom den på en gång universaliserar men också

monopoliserar, allas integration medför en speciell form av härskande/undertryckelse, som statsadeln utövar.

Men under det sista året tar Bourdieu det historiskt från början, om inte från de statslösa samhällena, så i alla fall från de resurser som medföljer med att någon intar konungens plats som var början till platsen som den första bland lika, som man blev valt till, men snart blev ärftlig, och inrättat som en dynasti, med sitt fädernesarv, det vill säga sitt ”hus” eller domän. Här möter vi en specifik motsättning mellan en personifierad makt kombinerad med en begynnande byråkrati (dvs. konungens broder som måste gottgöras och hans ministrar.) Dessa motsättningar förorsakar övergången från Kungens hus (*maison du roi*) till statsangelägenheten (*raison d'état*). (I Bourdieus födelseby talade man fortfarande om till exempel huset Bourdieu, Bourdieus faders släkt med gården, bröderna osv., som hans far lämnade för att bli statsanställd på Posten). Det finns genom historien många mekanismer med vilka man förhindrar eller motverkar att makten och rikedomarna kommer i händerna på en ärftlig dynasti via biologisk reproduktion av adeln, såsom till exempel att man anförtrot den byråkratiska makten till främmande tekniker, eller i gränsfall till slavar, eunucker, judar. Det bryter det personliga tillägnandet av statens institutioner med sina fördelar, staten blir till en kontra-natur, en natur-vidrig entitet, något som till exempel framgår av de åtgärder som staten tar för att motverka familje- eller vänskapskorruption.

Det handlar om ett kollektivt konstruktionsarbete av de sociala realiteter som hör till inplantningen av idén om offentligheten. Korpset av jurister och andra som har gemensam sak med statslogiken, som fungerar mera universellt eller universalistiskt än den dynastiska logiken gör, spelar en avgörande roll i konstruktionen av vad som är en offentlig angelägenhet, av den byråkratiska logiken, och av det byråkratiska fält (kontoret, sekreteraren, underskriften, stämpeln, utnämningsdekret, certifikatet, attesten, registreringen, osv.). Analysen av den långa processen som leder till den långa kedjan av agenter som hanterar kungens segel till exempel, gör det möjligt att få fram arbetsdelningen av arbetet med att härska; något så helt avgörande som att kungens segel sätts under ett dokument för dess giltighet, är inte längre i kungens makt, men kräver en hel kedja av byråkraters intervention; det leder till att

den dynastiska auktoritet förvandlas till en byråkratisk auktoritet via delegationen av begränsade maktportioner till agenter som ömsesidigt garanterar varandras befogenhet och kontrollerar varandra. Det är det som den härskande klassen gör när den härskar, för att uttrycka det med en uppsats från Cambridge professor i sociologi Göran Therborn som frågar: ”Vad gör den härskande klassen när den härskar?”

Processen genom vilken makten som ursprungligen var koncentrerad i händerna på ett fåtal personer differentierar sig och distribueras nu mellan agenter bundna av den organiska solidariteten (Durkheim!) som impliceras av härskandets arbetsdelning, den processen leder till konstitueringen av ett relativt autonomt byråkratiskt fält, som utgör platsen där striden utkämpas med som insats i den egentliga byråkratiska makten som utgöres i alla övriga fält. Dessa kamper kan handla om detaljer i den byråkratiska praxisen, såsom det är fallet i debatterna omkring den så kallade ”kungen som skipar rättvisan vid parlamentet”, *le lit de justice du roy* (en ritual där kungen själv beger sig till parlamentet, det vill säga högsta domstolen – för att där, och inte hemma hos sig – uttala en dom, ett sätt att kombinera de två högsta rättsinstanserna, om vilken man inte kunde ena sig om det antingen var kungen eller parlamentet som vann), eller vid debatten om institutionernas historia, som alla är tillfällen för att bidra till den kollektiva konstruktionen av de offentliga institutionerna.

Den progressiva framgången hos dem som höll på den byråkratiska principen, klerkerna, vilkas auktoritet grundade sig på deras kulturella kapital, på bekostning av den dynastiska principen, får ett definitivt språng framåt i Frankrike genom Revolutionen, där återopandet av de universella principerna hos den nya byråkratiska republiken är olösligt förbunden med ägarna av det kulturella kapitalets rätt till att tillägna sig det universella. Statsadeln affirmerar sig som sådan samtidigt med att den skapar den territoriala staten och den enhetliga nationen, tillägnar sig det offentliga kapitalet samt rätten att kontrollera detta kapital och att fördela dess vinster.

Det är genom att skriva den ”långa” historian som man kan begripa arbetet med den kollektiva konstruktionen genom vilken staten skapar nationen, dvs. arbetet med att uppfinna och pålägga de gemensamma principerna för visionen och divisionen, där framför

allt armén och skolan spelar en central roll. Men den sociala konstruktionen av verkligheten (Schütz!) som det här handlar om är inte ett mekaniskt aggregat av individuella konstruktioner, men det förverkligar sig i fält som står under det strukturella tvånget utmätt av de härskande styrkeförhållandena. Konstruktionen av nationen som juridiskt territorium, och konstruktionen av medborgaren som bunden till staten och de övriga medborgarna genom ett set av rättigheter och plikter går hand i hand. Men det byråkratiska fältet är alltid både platsen och insatsen för kamp, och arbetet nödvändigt för att säkra medborgarens deltagande i det offentliga livet, och särskilt i den officiella politiken, som kan karakteriseras som en reglerad oenighet, måste förlänga sig i en social politik, som definierar välfärdstaten, inriktad på att garantera alla de minimala ekonomiska och kulturella betingelserna (inklusive initiationen i de nationella koderna) för att utöva sina rättigheter som medborgare, genom både att leverera assistans och genom att disciplinera. Byggandet av välfärdstaten förutsätter en riktig symbolisk revolution som har sitt centrum i att det offentliga ansvaret breder ut sig över den plats som intas av det privata ansvaret.

Eftersom det byråkratiska fältet i sig bär spår från alla förhistoriens konflikter, förstår man bättre de strider som utkämpas i fältet, och de relationer som dessa strider underhåller med den kamp fältet är föremål för, på grund av deras homologa position, och som har som insats de makter den kontrollerar.

Boken om statens mottagning i de första recensionerna: ännu en ny missförståelse redan från början?

Det som omedelbart verkar kunna förhindra att även denna bok tydligt visar den centrala roll temat ”staten” spelar i Bourdieus författarskap, och den centrala roll som denna kurs och dess förberedelser kan ha spelat för publikationer efter 1992, speciellt *Les structures sociales de l'économie* (Bourdieu 2000a), är att de första recensionerna – även Carsten Sestofts recension i *Praktiske Grunde* (Sestoft 2012) har feltolkat verket på en viktig punkt. De tolkar kursen som att Bourdieu nu tillskriver de symboliska ordningarna som huvud, ja som enda orsak till statens utveckling, under det att de social-ekonomiska faktorerna förlorar sin centrala ställning. Så till exempel Fabien Jobard i hans recensionsartikel i ett special nummer av den gamla mycket skarpsinni-

ga tidskriften *Critique* om staten (*État, est-tu là?*) som har titeln "L'Etat, de l'appareil à l'apparat" (Jobard 2012). Titeln på artikeln är en ordlek omöjlig att återge på svenska eftersom man då i stället vänder upp och ner på det hela: "Staten, från apparaten till paraden". En tydlig allusion på bl. a. Althusser's would be marxistiska begrepp: ideologiska och repressiva statsapparater. Det Jobard suggererar är att Bourdieus nya statsteori enbart behåller staten som ideologisk statsapparat, närmare bestämt *staten som pompa och ståt*. Bourdieus proportionerligt sett större arbete med analysen av det monopol på det legitima symboliska våldet, än med analysen av det monopol på det legitima fysiska våldet, som kännetecken för staten, tolkas som att Bourdieu har gett upp det som är kännetecknande för hans författarskap, att alltid kräva belegg för de social-ekonomiska betingelserna bakom kulturella fenomen, innan de får lov att figurera som orsaksförklaring av ett fenomen. I detta fall som orsaksförklaring till statens sätt att verka, bland annat genom den intellektuella och juridiska utformningen av praktiker, men också genom ett iscensättande, i givet fall under extrema former såsom vid Louis XIV:s hov i Versailles. Bourdieu skulle tillskriva den kulturella nivå den avgörande rollen framför den social-ekonomiska nivån som förklaring till den historiska utvecklingen av staten. Något som tillspetsar sig i en diskussion om hur Bourdieu använder sig av Webers definition av staten såsom den instans som har monopol på användning av legitimt fysiskt våld och utskrivning av skatter. Weber anger huvudsakligen rätten att använda fysiskt våld och att häva skatt, men talar i sina korta formuleringar inte om legitimt symboliskt våld som konstitutivt för staten. Det kan lätt bli ännu ett historiskt exempel om hur den så kallade "scientific community" förstår konsten att ta fel och därigenom missa tåget, som bara kommer förbi en gång. I en korrespondens har Sestoft skrivit att hans formulering var oklar, att han enbart menade att Bourdieu inte säger så mycket om ekonomiska förhållanden och statens fysiska maktmonopol därför att andra har skrivit så mycket om det. Så inte Jobard, som är forskare vid ett Center för rättssociologisk forskning, som anför en text från den första föreläsningen den första dag där Bourdieu verkar säga att han har korrigerat Weber genom att inte bara hänvisa till monopoliet för legitim användning av fysiskt våld som Weber, men också av monopoliet på legitim användning av symboliskt våld, och att eftersom

våld bara verkar om det möter en eller annan form av medhåll, kan man säga att det symboliska våldet är det centrale eftersom det är en betingelse för att det fysiska våldet skall kunna verka. Vem som helst kan ju se att detta är någonting helt annat än det Jobard gör det till. Men det framgår av hela Jobards artikel att hans rättsteori inte kan tänka sig att rätten inte är någonting som är givet, men som skall erövrats. Jobard kritiserar också Bourdieu för att tillskriva jurister en central roll i konstitueringen av staten i sina olika faser, men utan att i någon större grad konsultera juridisk forskning, och för att inte bry sig om att närmare specificera hur undersåtarna motiveras till att böja sig för det fysiska och det symboliska våldet, så att det kan upplevas som legitimt. Det sista visar nog att Jobard kanske inte har läst mer än just denna bok av Bourdieu, som ju på många olika sätt i stora publikationer har visat hur det verkar.

Någon gång undrar man om folk kan läsa. Redan 1973 höll Bourdieu i Chicago en föreläsning som sedan publicerades 1977 i tidskriften *Annales*, med följande avslutning på hans abstract på engelska: "Symbolic power (...) is dominated power. It makes its own contribution to social order by representing the other forms of power (economic and political) in a form which is disguised and therefore seen as legitimate" (Bourdieu 1977, s. 632).

Sestoft skriver i sin recension att han inte behöver referera bokens innehåll för läsarna av tidskriften *Praktiske Grunde* som år 2010 publicerade ett specialnummer om Bourdieu och staten, som bl.a. omfattade en artikel av Hansen och Hammarslev som resumerade alla Bourdieus publikationer i ämnet (Hansen & Hammarslev 2010). Jag upplever också att deras översikt är mycket allsidig och läsvärd, och till hjälp för den som har 600 nya sidor fram för sig. Men man skall kanske ändå understryka att här finns både en detaljrikedom och en integration av analysen i en modell som inte har funnits tidigare eller senare för den delen under de cirka 10 år som Bourdieu har fortsatt att verka, bl. a. med föreläsningar på Collège de France, men också med en mer uttalad konflikt med den franska staten och den Europeiska Unionen i hans eget liv efter 1995 fram för allt.

Korta avslutande kommentarer för att sätta kursen i ett litet större sammanhang

Men det som alla dessa översiktliga presentationer av tematiken, inklusive Bourdieus egna, ultrakorta eller

långa, inte ger är en helt klar avgränsning av tematiken, vad den handlar om och inte handlar om, och en helt klar presentation av slutresultatet i form av en "modell" som i fortsättningen kan tjäna som ett heuristiskt instrument. Många delmoment har på vägen blivit utforskade, men hur de hänger samman blir inte helt klarlagt. Till och med kanske mindre klarlagt än i de delpublikationer som Bourdieu själv har företaget omkring den perioden. Temat är helt centralt i hans författarskap i termer av hur viktigt det är att det blir avklarat; men kanske inte i termer av att Bourdieu själv skulle ha gjort det. Kanske bland annat eftersom han var sociolog, det vill säga har samhället som sitt ämne, inte statsvetare/politolog eller historiker. Det är varje gång när han kommer till den ultimativa betydelsen av ett av sina sociologiska deltemata såsom utbildningssystemet, sociala klasser, social reproduktion, kultur och smak, socialvetenskapernas epistemologi och metodologi, övertygelsen om att alla sociala frågor är politiska frågor, som staten, som har stått och väntat i utkanten, blir central. Kursen på Collège var ett försök att sätta staten i mitten. Det lyckas till hälften, men så hade Bourdieu ju 10 år mer att arbeta. Han skulle komma att göra det med helt nya direkta politiska interventioner, bland annat med nya arbetsformer och publikationsformer, som skulle underbygga en nu mera explicit deltagande i den Franska och Europeiska politiska arena.

En av de första frågor som boken har rest för mig har varit: talar vi om samhället eller om staten? För mig personligen hänger det ihop med två saker. Dels min övertygelse om att man med fördel sedan länge kunde ha konfronterat Bourdieu och Godelier, bl. a med den senares syntes i *Au fondement des sociétés humaines. Ce que nous apprend l'anthropologie* (Godelier 2007). Godelier är en socialantropolog som har bevarat sin marxistiska inspiration i sina studier av Afrikas pygméer och Nya Guineas stammar, typiskt grupper som Pierre Clastres ville ha kallat för statslösa grupper. Godelier har ett sista kapitel om "hur grupper av människor bildar ett samhälle" där statsbildningen spelar högst en sekundär roll.

Det får mig att tänka på Bourdieus studier av de då levande Kabyliiska grupperna i Algeriet, Algeriets icke-arabiska ursprungsbefolkning, och av hans ursprungslandsbygd vid Pyrenéerna där han själv var född, och som han håller upp gentemot varandra i de

många uppsatser samlat igen i *Le bal des célibataires* (Bourdieu 2000c), och som han ofta refererar till i kursen för att illustrera en eller annan poäng. Detta var ju studier av ursprungsbefolkningar som på den ena sidan av Pyrenéerna hade varit erövrade och koloniserade av Araberna, Romarna, Frankrike, på den andra sidan av centralmakten i norra Frankrike, men hade bevarat många drag av "statslösa" samhällen, som kunde ha gett anledning att börja undersökningen där. Hans undersökning är i allt väsentligt en undersökning av hur man utifrån territoriet dagens Frankrike går från grupper som hålls samman av sin biologiska härkomst, via grupper som "väljer" (dvs. erkänner) en släkting som ledare som har gripit makten, till att någon griper makten utan att bli vald/erkänd, men kallar sig kung, över en stigande centralisering och ackumulation av alla sorters kapital, framför allt symboliskt kapital, och vi får en nationalstat i form av kungadöme som går i arv, som har lagt under sig de de-centrala feodala herrarna, och samlat dem vid hovet i ledighet, vid siden om en stigande central sak-baserad förvaltning, och slutligen i en byråkratisk statsapparat, och en välfärd stat.

Den modell som slutligen sticker fram näsan utan att någonsin bli helt explicit, kunde ha formen av en grafik, som samlar upp *Distinction's* klassamhälle, berikat av *Noblesse d'état's* "maktfält", *Homo Academicus'* och *Noblesse d'état's* grafer över de stora kategorierna av den byråkratiska statens *ämbetsmän*, över de *elitskolor* där de blir utbildade, och den *överklass* från vilka de *reproducerar sig från far/mor till son/dotter*, men *mest från far till son*.

Och det som man kan kalla för undersökningens resultat är att den historiska rörelsen drivs av å ena sidan en progressiv ersättning av statens personalrekrytering från att vara dynastisk (jag är den jag är och har det jag har för jag är min fars son) till att bli mer och mer symbolisk och utbildnings-, så kallad kompetens-baserad, och i viss utsträckning därför öppen för alla, universaliserad, kort sagt mer meritokratisk, men enbart till en viss grad eftersom de i större grad meritokratiskt tillsatta återigen erövrar dynastiska privilegier, förutom att rekryteringen de facto aldrig har varit meritokratisk mer än av namn. Och att det som driver den processen är inte bara fysiskt eller ekonomiskt, men framför allt symboliskt våld. Om något så är det detta Bourdieu har visat genom hela hans författarskap, här samlat till

de första utgångspunkterna för en sociologisk teori om staten.

Det vill säga en revolution stöttar sig på det den vill avskaffa för att kunna legitimera sin aktion, och slutar med att delvis återupprätta det den har avskaffat: detta är den politiska historiens gång.

Man kan vara tacksam över att Bourdieu inte repeterar de eviga komparativa studier mellan Frankrike och England, men prövar att ta med material från Kina och Japan förutom den allt överskyggande analysen av fallet Frankrike. Jag saknar dock till exempel Archer's *Social Origines of Educational Systems* med Frankrike/Ryssland som centralistiska fall och Danmark/England som decentralistiska. Och självklart missar jag Godelier's bok, men den kunde ju Bourdieu inte ha läst.

Hur lite staten i Bourdieu "normala" receptionen betraktas som ett centralt tema i Bourdieus författarskap kan man se av att staten saknas bland de centrale begrepp i den nyaste tyska *Bourdieu Handbuch* (Fröhlich & Rehbein 2009, som har en artikel om Machtfält, 3 små kolonner av små 500 sidor i dubbel kolonn).

Och till slut en mera personlig saknad och så tillvida en kritik. En gång i tiden menade Marx och marxistiska teoretiker att den sociala revolution som arbetarrörelsen till slut skulle framkalla skulle upphäva staten. Bourdieus analyser gör den tanke plausibel, så tillvida att den visar att staten och dess reproduktion trots allt utgör ett tunt skal klistrat ovanpå de andra domänerna, som den bara samlar upp. Det som dock inte aktualiseras, för Bourdieu tycker inte om att leka revolutionär i hans teoretiska arbeten, är en ännu äldre grundläggande tanke inom bl. a arbetarrörelsen, att framtiden tillhör alla sociala funktioner i form av deltagarnas självförvaltning, d.v.s. det motsatta av socialdemokratien, eller statskommunismen. Men det är så ett helt annat kapitel.

Men jag kan inte låta bli att notera att det begrepp av staten som Bourdieu låter växa fram under föreläsningarnas gång har mycket gemensam med maffian. När representanten för endera organisationen presenterar sig, kan det låta så här: "ja, ja vet det är svåra tider, och du har stort behov av skydd, för dig själv, din familj, din rörelse, din egendom, mot alla slags laglösa rövare och banditer; min organisation är särskild bra på att leverera detta skydd, mot skäligen betalning. Ja, jag vet du har tagit en privat försäkring, men den räcker ju inte långa vägar. Och för att säga sanningen, vårt erbjudan-

de är inte frivillig, man är med, om man vill eller ej; och vi skulle mycket nödig bli tvungen att använda våld..."

Not om begreppen *gouvernement* och *gouvernemental/gouvernementalité(s)* hos Foucault

Ordet har sitt ursprung i ett grekiskt verb som återfinns på latin som i sin första betydelse hänvisar till rodret, att styra såsom den som står vid rodret och styr båten. Det vill säga att ordet inte i första hand framkallar idén att härska, att dominera, men att vägleda, att vägleda beteendet. Foucault talar om *gouvernement de soi*, *des âmes*, *des enfants*, *des populations*, *des hommes*, *de l'État*, dvs att vägleda *conduite*. Han har också dragit fram i ljust betydelser av det grekiska/latinska begreppet herde/pastor och därav pastorat som en form av regering från den grekisk-latinska antiken till den tidiga kristendomen. Senare är det den så kallade "direction de conscience", andlig ledning av samvetet, som kommer i förgrunden. Men gentemot upproriskt beteende heter det används makt, och det har man polisen till i inlandet och armén mot utlandet. Slutligen har hans kommentatorer gjort ett stort nummer av begreppet "gouvernementalité" lanserat vid två undervisningstillfällen, senare också publicerat i *Sécurité, territoire, population* (Foucault 2004, s. 91-138). Det skall inte översättas med "regerings-mentalitet", men med "det som hör regerandet till". Texten startar vid Machiavellis goda råd till "Prinsen", och går igenom en del klassisk modern litteratur, för att sedan gå tillbaka till det kristna begrepp pastorat.

Bourdieu ser *gouvernement*/regeringen mer som en del av staten, dvs. som en maktapparat, vid sidan om människorna som lever tillsammans i ett territorium, en apparat som verkar i detta samhälle, och i den grad åtskiljs från "civilsamhället" dvs. samhället minus staten.

Allt detta är alltså rätt olik det vi i dagligt tal förstår som "regeringen".

Gustave Callewaert

Professor emeritus

Referenser

- Archer, M. (1979). *Social Origines of Education Systems*. London: Sage.
- Bourdieu, P. (1971). *Esquisse d'une théorie de la pratique, précédée de trois études d'ethnologie Kabyle*.

- Genève: Librairie Droz.
- Bourdieu, P. (1973). "The three forms of theoretical knowledge". In *Social Science Information* 12, s. 53-80.
- Bourdieu, P. (1977). "Sur le pouvoir symbolique". in *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, vol. 32., Nr. 3, s. 405-411; abstract s. 632.
- Bourdieu, P. (1979). *La Distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1986). "La force du droit". In *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr. 64.
- Bourdieu, P. (1989). *Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. (1990). *Esprits d'État. Genèse et structure du champ bureaucratique*. In *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr. 96-97.
- Bourdieu, P. (1993). *La misère du monde*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1994). *Raisons Pratiques. Pour une théorie de l'action*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (1996). *Symbolisk makt*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde. Omkring teorin om menneskelig handlen*. København: Reitzel.
- Bourdieu, P. (2000a). *Les structures sociales de l'économie*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (2000b). *Propos sur le champ politique*. Lyon: Presses Universitaires de Lyon.
- Bourdieu, P. (2000c). *Le bal des célibataires. Crise de la société paysanne en Béarn*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, P. (2001). *Science de la science et réflexivité*. Paris: Seuil/Raisons d'agir.
- Bourdieu, P. (2004). *Ungkars ballet. Krise i bondesamfunnet*. Oslo: Pax.
- Bourdieu, P. (2012). *Sur l'État. Cours au Collège de France 1989-1992*. Paris: Seuil/Raisons d'agir.
- Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (1970). *La Reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, P. & L. J. D. Wacquant (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: Chicago University Press.
- Callewaert, I. (2000). *The Birth of religion among the Balanta of Guinea-Bissau*. Lund Studies in African and Asian Religions vol. 12. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Callewaert, S. (1994). *Kultur, Paedagogik og Videnskab. Om Pierre Bourdieus habitusbegreb og praktikteori*. København: Akademisk Forlag.
- Callewaert, S. (2006). "Bourdieu critic of Foucault". In *Theory Culture and Society*, vol. 23, nr. 6, s. 73-98.
- Clastres, P. (1974). *La Société contre l'État*. Paris: Minuit.
- Foucault, M. (1997). *Il faut défendre la société. Cours au Collège de France 1975-1976*. Paris: Hautes Études/Gallimard/Seuil.
- Foucault, M. (2004). *Sécurité, territoire, population. Cours au Collège de France 1977-1978*. Paris: Hautes Études/Gallimard/Seuil.
- Foucault, M. (2004). *Naissance de la biopolitique. Cours au Collège de France 1978-1979*. Paris: Hautes Études/Gallimard/Seuil.
- Foucault, M. (2012). *Du gouvernement des vivants. Cours au Collège de France 1979-1980*. Paris: Hautes Études/Gallimard/Seuil.
- Friedman, M. (1955). "The Role of Government in Education". In Robert A. Solo (ed.), *Economics and the Public Interest*. New Brunswick N.J.: Rutgers University Press.
- Fröhlich, G. & Rehbein, B. (Hrsg) (2009). *Bourdieu Handbuch*. Stuttgart: J.B:Metzler.
- Godelier, M. (2007). *Au fondement des sociétés humaines. Ce que nous apprend l'anthropologie*. Paris: Albin Michel.
- Hansen, J.A. & Hammerslev, O. (2010). « Bourdieu og Staten ». In *Praktiske Grunde – Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, nr. 1-2, s. 12-32.
- Jobard, F. (2012). "l'Etat, de l'appareil à l'apparat". In *Critique*, Maj 2012.
- Sestoft, C. (2012). "Bourdieu's föreläsningar om statens genese". In *Praktiske Grunde – Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab*, nr. 1.
- Skocpol, T. (1987). "A society without 'State'?" In *Journal of Public Polity*, vol. 7, nr. 4, s. 349-371.